Politiek speelt een belangrijke rol

Is er wel een Antilliaans cultuurbeleid?

Aan het begin van de jaren tachtig werd het "Orgaan voor Kulturele Samenwerking Nederlandse Antillen" (OKSNA) opgericht met het doel een cultuurbeleid uit te stippelen. De Antilliaanse overheid stond toen een beleid voor ogen dat gericht zou zijn op de "eilandelijke eigenheden" (1). Een ander beleid dan wat gevoerd werd door de Antilliaanse overheden (i.c. beïnvloeding van buiten) was niet langer wenselijk. Toen men in 1982 in kringen van de UNESCO in een slotverklaring overeenkwam dat culturele ontwikkeling een voorwaarde voor vooruitgang was, heeft ook Nederland steun toegezegd aan de versterking van de culturele identiteit van Derde Wereldlanden. Er kan gesteld worden dat de eigen cultuur op de Nederlandse Antillen (en Aruba) sindsdien met nog grotere intensiteit werd bevorderd. Dit is met name af te leiden uit de ontwikkeling van de creatieve expressie en de eigen taal. Voor wat het eerste betreft denke men ook aan het Cultureel Akkoord met België, waarbij activiteiten ontplooid werden op het gebied van kunstzinnige vorming. Er kwamen projecten van de grond in verband met toneel, toonkunst en beeldende kunst.

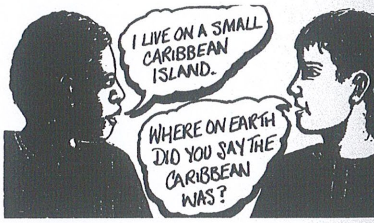

Door Henry Habibe

De vraag of er op de Nederlandse Antillen een beleid bestaat op het gebied van de kunst is bij verschillende gelegenheden ter sprake gekomen. Tekenend is bijvoorbeeld wat de plaatsvervangend voorzitter van het OKSNA aan het begin van de jaren negentig onder woorden bracht. Op de vraag of men op Curaçao ook zo "individualistisch" bezig was als de kunstenaars van de jaren tachtig in Nederland antwoordde hij:"Iedereen is hier bezig met zichzelf (...). Wij zijn al twintig jaar zo individualistisch bezig...". Een vorig jaar benoemde evaluatiecommissie constateerde dat zich vrijwel vanaf de instelling van het OKSNA problemen voordeden m.b.t zijn functioneren. Het KABNA (Den Haag) zou daarom ingegrepen hebben en tussen 1990 en 1993 de financiering van het OKSNA hebben opgeschort. Wat betreft het functioneren van dit cultuurorgaan constateerde de commissie "onduidelijkheid" en politieke beïnvloeding. Zo merkt zij op:"In enkele gevallen lijkt sprake te zijn geweest van een gebrek aan bestuurlijke deskundigheid en daadkracht ten gevolge van door politieke motieven ingegeven benoeming van OKSNA-functionarissen" (2). De commissie bestond uit de heren C. Römer, G. Oostindie en A. Broek.

Nelson Carilho, beeldend kunstenaar uit Curaçao, stak indertijd (beginjaren negentig) zijn mening over het ontbreken van enig beleid voor wat kunstzaken betreft, niet onder stoelen of banken. Hij constateerde dat het tijd werd dat kunstenaars op Curaçao serieus genomen werden. Hij vond dat er een kunstmuseum ontbrak: "Als toeristen ons eiland weer verlaten dan weten ze niet meer van onze cultuur dan 'lekker eten en lekker dansen', terwijl er velen zullen zijn die best verder willen kijken dan de baai en de folkloristische dansgroep". (3). De mening van Clyde Lo-A-Njoe, beeldend kunstenaar uit Aruba, lijkt met betrekking tot onze eilanden niet af te wijken van die van Carilho: "Het is bovendien verwoestend en zeker als je ziet dat men op het gebied van de cultuur en de kunst blijft vasthouden aan conventies, zodat men heel veel moeite heeft om zich te werpen op dingen die toch wel grensverleggend zijn op het gebied van kunst en cultuur". En hij besluit: "Het blijkt dat ze, ondanks hun pogingen, zijn blijven vastzitten in een bepaalde ontwikkeling, die ook onvermijdelijk met zich meebrengt dat je puur gericht bent op commercie en dat je niets anders ziet dan dat..." (4).

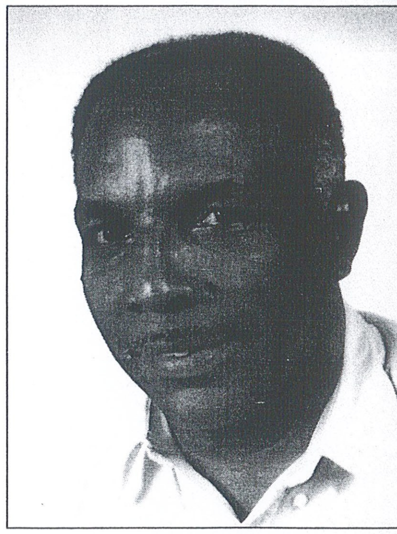

FRANK MARTINUS ARION
...négritude gedachten...

TAAL

Onder druk van de op handen zijnde invoering van het Papiamentu heeft het Departement van Onderwijs, met name het Instituto Lingwístiko Antiano, veel werk verzet. Men denke bijvoorbeeld aan de standaardisatie van het Papiamentu, waarmee in 1984 werd gestart. Sindsdien zijn er zo'n 6000 woorden gestandaardiseerd. Maar de voortschrijdende ontwikkeling van de eigen taal is ook met een verarming gepaard gegaan m.b.t. het Nederlands. Er trad a.h.w. een cultuurverschuiving op. Dit proces had zich reeds ingezet sedert de sociale gebeurtenissen rond 30 mei 1969. De afwezigheid van overlevingskansen voor het Nederlands veroorzaakte een situatie waarbij de beheersing van deze taal sterk achteruitging. Dit verschijnsel heeft de gemoederen sterk beziggehouden. Pas na tientallen jaren van strijd en discussies kwam men (bepaalde groepering) tot het inzicht dat het Papiamentu niet langer buiten de schoolmuren kon blijven. Maar intussen is de politiek bijgedraaid. Sinds 1989 "hoefden" de Antillen zich niet meer op hun onafhankelijkheid voor te bereiden. Zij konden rustig binnen het Nederlandse Koninkrijk blijven. Dat verklaart ook het standpunt van een bepaalde sociale groep om met een "Tweetalige School" (Papiamentu èn Nederlands) te beginnen. Men ziet hoe hier - met het afstappen van de onafhankelijkheidsgedachte - de wens ontstond om niet alleen het Papiamentu als onderwijstaal in te voeren, maar ook het Nederlands als voertaal te behouden. Enkele andere taken waarvan het ILA zich trachtte te kwijten zijn: officialisering van het Papiamentu en het Engels; Wettelijke regulering van de spelling van het Papiamentu; Instrumentalisatie, d.w.z. produceren van grammaticaboeken en woordenboeken. Deze taken bleken niet allemaal even gemakkelijk vanwege de onverschilligheid van bepaalde politici. Er hebben in de loop van de tijd heel wat Ministers van Onderwijs de scepter gezwaaid. Lang niet allen hebben evenveel hart voor de zaak gehad. Alle pogingen (sinds begin jaren tachtig) om het ILA (vanwege het wetenschappelijke karakter) bij de UNA onder te brengen zijn gestrand. Pecunia of politiek?

Sinds 1983 heeft het hoofd van het ILA, dr. Frank Martinus, zich onvermoeibaar voor een Caribbean Language Institute (C.L.I.) op Curaçao ingezet. In UNESCO-kringen had men m.b.t. dit Instituut het oog laten vallen op Trinidad. Later koos men toch voor Curaçao als zetel voor het C.L.I. Sinds een in 1994 gehouden interview met de tegenwoordige Minister van Onderwijs (5) m.b.t. dit Instituut werd echter hierover niets meer vernomen. Politiek of pecunia?

LITERATUUR

Nog een taak van het ILA was het literatuur-onderwijs.

Verschillende activiteiten vonden in de loop van 1986 plaats die verband hielden met het produceren van literatuur in de eigen taal, het Papiamentu.

Al in 1984 was men begonnen met een onderzoek naar het literatuur-onderwijs in de verschillende talen: Nederlands, Engels en Spaans. In 1987 kwam het ILA met een standpuntbepaling. Het Rapport "Literatuur-onderwijs op Curaçao" bevatte de reacties van diverse talensecties (óók het Colegio Arubano deed mee aan het onderzoek). Het kwam erop neer dat het ILA voorstander was van een literatuur-onderwijs dat meer "geregionaliseerd" was. Er werd gepleit voor een grotere aandacht voor de literatuur van de eigen regio: de Caribische literatuur. Later deelde de inspecteur van Onderwijs echter mee dat dit onderdeel door de scholen zelf ingevuld diende te worden. Het ILA slaagde er niet in - ondanks de goede bedoelingen - het literatuur-onderwijs op Curaçao (voor de verschillende talen) te helpen reguleren. Voor wat de productie in het Papiamentu zelf betreft is het opvallend dat er in de loop van de jaren tachtig en negentig veel werken het daglicht zagen. Zowel poëzie als proza. Er vond tevens heruitgave plaats van een aantal vroeger uitgegeven werken. Op de kwaliteit van de werken van de tegenwoordige generatie valt echter heel wat aan te merken. Men schrijft maar, zonder zich al te veel te bekommeren om de vorm.

LANGE TENEN

'Di Nos' is de titel van een in 1971 door Pierre Lauffer compleet in het Papiamentu samengestelde bloemlezing. In diezelfde tijd was hij ook bezig met een geschiedschrijving van de Papiamentstalige literatuur ('Historia di nos Literatura'). In 1973, toen ik het manuscript ervan bij hem thuis te zien kreeg, was hij daar al twee jaar mee bezig geweest. Dit werk heeft daarna nooit het daglicht gezien.

In 1992 werd het ILA door de Fundashon Pierre Lauffer benaderd met het verzoek een aanvrage aan het Ontwikkelingsfonds te ondersteunen. Het betrof de herziening en bijwerking van de bloemlezing 'Di Nos'. Met volle medewerking van het hoofd van de Afdeling die advies moest uitbrengen bij het Departement voor Ontwikkelingssamenwerking, de heer M. Fijnje, werd het projekt gehonoreerd. De onkosten bedroegen zo'n f. 500.000,- (vijfhonderdduizend), maar ondanks alle beloften (voor T.V. e.d.) is het resultaat van de bijgewerkte bloemlezing vandaag nog niet voorhanden. De uitvoering van het projekt werd toevertrouwd aan iemand die geen *native speaker* van het Papiamentu is. Het werk werd in het Nederlands geschreven (niet in de taal waarin Lauffer het heeft geschreven!) Er werd vervolgens naarstig naar vertalers gezocht. Ook amateurs werden hiervoor benaderd. Personen die niet eerder vertaald hebben en dus ook geen naam hebben gemaakt met dit soort werk. Bovendien werden, voor wat de teksten in het Papiamentu aangaat, vertalers gezocht om naar het Nederlands toe te vertalen. In de persoon van August Willemsen heeft men een zeer deskundige vertaler gevonden. Het is in dit opzicht merkwaardig dat men niet zó lang geleden kritiek meende te moeten leveren op de vertalingen van gedichten van Pierre Lauffer bij een studie over deze dichter. Deze vertalingen waren van een zeer deskundige vertaler. Maar een exponent van de Stichting Pierre Lauffer (ex-secretaris) was de mening toegedaan dat die vertalingen niet goed waren. Navraag bij de eventuele subsidie-gever leerde dat hun 'adviseur' daarvoor geen argument had gegeven. →

MYSTERIEUS
De zaak deed mysterieus aan en werd dan ook later voorgelegd aan het Prins Bernhard Fonds in Nederland. Het bestuur hiervan bevestigde: "Het verbaast ons dat het bestuur van het Prins Bernhard Fonds Nederlandse Antillen en Aruba op 3 december 1992 een bijdrage toezegt (...) en vervolgens op dit besluit terugkomt zonder duidelijke motivering". Het is niet uitgesloten dat een en ander te maken heeft met een gepubliceerde veronderstelling dat de F.P.L. in het verleden weinig uitvoerde. Men ziet waartoe het kan leiden wanneer mensen, die niet geschikt zijn, als adviseurs worden ingeschakeld. De hele kwestie had ook anders aangepakt kunnen worden. Men had in 1992 (of eerder) iemand als Luis H. Daal gemakkelijk kunnen inschakelen, die op dit terrein alle know-how in huis had. Hij beheerste 4 à 5 talen tot in perfectie. Dat is waarschijnlijk ook waar Dr. Jules de Palm op doelde, toen hij aan de heer de Haseth (Stichting Pierre Lauffer) hierover schreef: "... betreur ik het dat 'Di Nos' niet door 'nos ku nos' wordt bijgewerkt". De Palm was zich heel goed bewust van de capaciteiten van Luis Daal. Deze werd in 1984 met de *chapi di plata* bekroond en was bovendien erelid van genoemde Stichting. Een en ander heeft ongetwijfeld te maken met hetgeen Daal in 1995 zo treffend opmerkte: "Wij Antillianen hebben niet alleen lange tenen, wij hebben uitsluitend lange tenen. Als je er niet op trapt, schuift hij die teen een klein beetje naar voren zodat je er des te eerder op trapt!"

IDENTITEIT
Tot de cultuur van een land behoort ook het 'denk-patroon'. Hiermee wordt bedoeld het denken in termen van culturele identiteit. Vragen als: Waar komen wij vandaan? Waartoe behoren wij? Wat is onze nationale identiteit?
Cola Debrot heeft zich op zijn hoogst eigen manier met dit soort vragen beziggehouden. De culturele samenwerking tussen de Nederlandse Antillen en de overige eilanden in het Caribisch gebied stond bij hem altijd hoog aangeschreven. Alle Antilliaanse eilanden (Nederlandse, Engelse, Spaanse, Franse) vonden in hem een grote ijveraar voor hun belangen. Hij hield zich constant bezig met de vraag:"Wat zal er in de toekomst gebeuren met de Nederlandse Antillen?"
Debrot was zich er terdege van bewust dat bepaalde eigenschappen op de Nederlandse Antillen ook bestonden op de overige eilanden: Trinidad, Barbados, Jamaica, Martinique, Guadeloupe, Puerto Rico, Santo Domingo, etc. Hij was tegen een overheersing op onze eilanden van de Nederlandse invloed. D.w.z. in cultureel opzicht! Hij had een uitgesproken mening omtrent de zgn. "métissage" (Sp. "mestizaje"). De versmelting van het Afrikaanse en het Europese element heeft zich in het gehele Caribisch bekken voorgedaan.
Het zoeken naar een eigen culturele identiteit is een verschijnsel dat reeds in de vorige eeuw in Latijns Amerika wortel schoot. Het gaat niet alleen om een biologisch, doch óók om een psychisch verschijnsel.
Deze gedachte werd door Cola Debrot in 1935 op literaire wijze tot uitdrukking gebracht. In zijn novelle "Mijn zuster de negerin" wordt het 'creoliserings-proces' op subtiele wijze naar voren gebracht. Het betreft hier het signaleren van een sociale realiteit. Op een vraag die Kees Smit veel later, met betrekking tot het sociale aspect dat ons hier interesseert, stelde, gaf Debrot als antwoord dat men in zijn novelle o.a. vindt "de interetnische verhouding, dus de verhouding der rassen...". Debrot voegde er kritisch aan toe "Op de Antillen is men vooral geneigd de ogen te sluiten en wel voor beide taboes, zowel het incestueuze als het interetnische". En hij zuchtte: "Mijn volk, wanneer zult gij nalaten de ogen te

sluiten en zult gij met open vizier de werkelijkheid tegemoet treden". Hij wees op het belang van een samengaan met de andere eilanden in het Caribisch gebied. Hij was van mening dat de nieuwe generatie intellectuelen niet voldoende doordrongen was van wat hij noemde 'het cultureel samengaan'.

SEGREGATIE?
Rond 'dertig mei', maar óók later, ontstaat een aantal werken dat de slaventijd tot thema heeft, waarin de opstanden van de slaven uitgebeeld worden. Men bleef de scheiding van de etnische groepen handhaven. Later, in 1988, verscheen de in het Papiamentu geschreven novelle van Carel de Haseth, Katibu di Shon, waarin de slaaf Luis zich in een donker cachot bevindt, aan handen en voeten geketend. Shon Welmu, de meester, besluit de slaaf op te zoeken. Ze praten over vroeger. Het lijkt alsof de meester een broeder gedood heeft. Gewetenswroeging, doch van een integratiegedachte is geen sprake.
Van de door Frank Martinus Arion omstreeks 1959 ingeslagen weg (verschijning van Stemmen uit Afrika) werd later weliswaar afgeweken, maar zijn 'Négritude'-gedachten bleven op subtiele wijze voortbestaan. In zijn roman De laatste vrijheid wordt nog altijd gestreefd naar een herstel van het evenwicht dat eeuwenlang al verstoord bleek. Het is opvallend dat een in 1996 gehouden bespreking van De laatste vrijheid door dr. Aart Broek tot een tragikomisch schouwspel leidde. De inleider had een zeer negatieve visie op dat boek. Het feit dat in deze roman zwarten meer schijnen te presteren dan blanken (verheerlijking van de eigenschappen van de neger) en er ook actuele politieke onderwerpen ter sprake komen, werkt waarschijnlijk prikkelend op bepaalde mensen. De vrees voor kritiek lijkt op Curaçao bij velen te heersen. Het lijkt alsof men wel mag schrijven over een alleenheersende meester en de ter dood veroordeelde slaaf. Dan wordt men ook gelijk met de Cola Debrotprijs bekroond. Wordt men echter met niet-Westerse ideeën geconfronteerd, waarbij nu eens niet de blanke de lakens uitdeelt, dan is het hek van de dam! Een zwarte dichter/schrijver heeft zich in het verleden reeds uitgelaten over deze overdreven practijken van een élite-groep op Curaçao.

ANTILLANITÉ
In verband met de vermengde identiteit spreekt men op de Franstalige eilanden van 'Antillanité' en van 'Creolité', met welke termen in het creoliserings-proces alle etnische groeperingen aangeduid worden: Afrikanen, Europeanen, Oostindiërs, Chinezen, Libanezen, etc. Men placht vroeger, wellicht vanwege een min of meer racistische instelling, uitsluitend de Europese culturele expressies te onderstrepen. Toen doemde de 'Négritude'-beweging op met het gevolg dat de Afrikaanse erfenis haar deel opeiste. Eén van haar grootste exponenten uit Senegal, Léopold Sédar Senghor, kwam tot de conclusie dat de verre voorouders van de Spanjaarden (al vóór de 'Ontdekking' van Amerika) "een gemengd volk waren: "Die mestiezering werd nog versterkt door een ander feit, namelijk door de veroveringen van de Almoraviden en de ongeveer 700 jaar durende aanwezigheid van gearabiseerde Berbers in het zuidelijk deel van het Iberisch schiereiland". Vooral door het wetenschappelijke werk van Herskovits ontstond een behoefte om alles wat cultureel "vreemd" voorkwam als "afrikanisme" te bestempelen. In de jaren zeventig echter verflauwde de belangstelling voor bepaalde cultuur-historische stromingen in de Verenigde Staten en elders. Op de Franstalige eilanden bijvoorbeeld spreekt men tegenwoordig ook liever van "Antillanité". Edouard Glissant (Martinique) wordt als de voornaamste theoreticus van deze "beweging" beschouwd. Reeds in 1975 wees Maryse Condé (Guadeloupe) op het feit dat het zwarte beeld, dat door veel critici van de Westindische werkelijkheid gegeven werd, haar totaal foutief leek. Met de term 'Creolité' wordt de aandacht verschoven van een geografische benadering naar het eigenlijke "creolisering"-proces. Glissant: "Een wereld die creoliseert betekent dat culturen, die - heden ten dage - met donderend geweld op elkaar botsen, elkaar veranderen door met onomkeerbare schokken slag te leveren, genadeloos, maar ook met een groei in bewustzijn en hoop". Glissant ziet in de actuele mutatie een 'culturele inzet': "Tegenwoordig is de ontmoeting van culturen een proces dat zowel onvermijdelijk als onvoorspelbaar is en dat de brandende vraag naar identiteit oproept. Voor Glissant zullen de oude, traditionele maatschappijen, die blijven denken dat ze geworteld zijn in een identiteit die enig is in zijn soort, talloos vele Bosnië's of Rwanda's voortbrengen". (6).
De gedachte om bij culturele identiteit niet in raciale en strikt eilandelijke termen te denken vindt men in het werk van o.a. Sonny Rupaire en Alfred Melon-Degras (Martinique).
Beiden reiken verder dan de insulaire grenzen en nemen de houding aan van tot de regio te behoren. Hun oriëntatie is dus niet zo eilandelijk gericht. Melon-Degras identificeert zich in zijn werk met de veel ruimere Latijns-Amerikaanse cultuur. Zo houdt Derek Walcott (St. Lucia) er evenmin van te denken in strikt nationalistische termen. Hij beschouwt zichzelf als het product van een smeltkroes van culturen. Daar houdt hij van en racisme is hem een gruwel.

Antilliaanse kunstenaars krijgen over het algemeen in eigen land pas laat officiële erkenning, Hipolito Ocalia pas na zijn dood en Yubi Kiridongo mocht na lang wachten deze maand de Cola Debrotprijs in ontvangst nemen.

CONCLUSIE
Men ziet echter hoe in de culturele ontwikkeling van de Nederlandse Antillen politieke factoren een rol spelen. De integratiegedachte lijkt vooralsnog ver te zoeken. Debrot signaleerde reeds dat men geneigd is om : "de ogen te sluiten" voor de sociale werkelijkheid. Er is in sociaal opzicht geen sprake van een "naar elkaar toe groeien" en van een 'harmonie' die via een cultureel samengaan zou kunnen groeien.
De bestudering van elkaars cultuur en geschiedenis kan een positieve uitwerking hebben op het integratieproces. De studie van de literatuur van het Caribisch gebied en van Latijns Amerika bijvoorbeeld kan beter inzicht geven in onze eigen cultuur. Hoe meer we van de regio afweten, hoe dieper we doordringen tot onze eigenheid. Wij worden daardoor steeds meer bewust van onze waardigheid en kunnen ons ook beter verdedigen tegen de moderne culturele 'aanranders'.
Het is dan ook betreurenswaardig dat de minister van Onderwijs en Cultuur, dr. Marta Dijkhoff, het belang niet inziet van het geven van cursussen Caribistiek. Een Algemene Faculteit, waarvan sedert de eindjaren tachtig sprake was en die in september van start zou gaan, heeft nog geen doorgang gevonden. De nieuwe rector-magnificus van de UNA, prof. dr. Yandi Paula, deelde over de reden hiervan mee: "De beslissing over de instelling van een Algemene Faculteit is genomen door de Minister van Onderwijs. Het College van Curatoren heeft dat overgenomen. Maar toen kregen we te horen dat we 35% [budget] moeten inleveren. Dat heeft ertoe geleid dat we de Algemene Faculteit hebben afgeschoven..." (7). Met de kwestie van de onderwijstaal heeft zij ook een hele tijd zitten hannesen en besefte uiteindelijk dat je niet in het Koninkrijk kan blijven zonder rekening te houden met de Nederlandse taal. Triest, maar waar!

VOORWAARDE
Het is evident dat culturele ontwikkeling een voorwaarde is voor vooruitgang. Een kritiekloze aanvaarding van de eigen cultuur echter is niet wenselijk. Wij moeten - merkt René Römer terecht op - een prestatie niet prijzen omdat het een eigen prestatie is, maar omdat het een goede prestatie is. En de Curaçaose socioloog vervolgt:

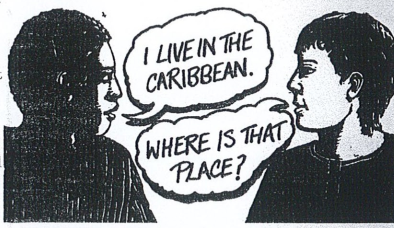

"De inhoud van wat 'goed' is, zal weliswaar naar eigen normen moeten worden ingevuld, doch daarvoor moeten regionale en ook universele criteria niet opzij worden geschoven".
Zou de kwaliteit van bijvoorbeeld de literaire productie in het Papiamentu van de laatste twintig jaren niet te wijten zijn aan de kritiekloze opstelling van de 'artiesten'? Men schijnt te schrijven zonder zich om de vorm te bekommeren. Misschien zelfs zonder te lezen. Het is misplaatst om te denken dat deelname aan festivals in binnen- en buitenland en het zich laten bekronen door eigen stichtingen een bewijs is van de kwaliteit van hetgeen men produceert.Een goed voorbeeld van kritisch inzicht was Cola Debrot.Toen hij bij de opstand in 1969, waarbij de binnenstad platgebrand werd, boven bepaalde partijen bleef staan, werd hem dat kwalijk genomen. Maar hij was ook een scherpe, universele *yu di tera*. Nog hoor ik hem zuchten: "Mijn volk, mijn volk, wanneer zult gij nalaten de ogen te sluiten....".

VOETNOTEN:
1) Daarvóór werden subsidies voor culturele activiteiten veelal door de Sticusa vanuit Amsterdam verstrekt.
2) "Herkansing geboden", Rapport van de evaluatiecommissie OKSNA, ingesteld door de Minister van Onderwijs en Cultuur van de Nederlandse Antillen, Willemstad/Leiden, nov. 1996.
3) Beurs, april, 1994
4) Ñapa, 24/10/1992
5) Amigoe, 27/8/1994
6) Rudy Albina, 'Edouard Glissant décolonise l'imaginaire'.
in Antilla, Martinique, maart, 1997. De vertalingen uit het Frans zijn van Fred de Haas.
7) Ñapa, 11/10/1997